

Naslov originala:

Livro

José Luís Peixoto

Copyright © José Luís Peixoto 2012

Translation Copyright © 2017 za srpsko izdanje, Kontrast izdavaštvo

Za izdavača:

Vladimir Manigoda

Urednik:

Danilo Lučić

Prevod:

Dejan Tiago-Stanković

Lektura i korektura:

Kontrast izdavaštvo

Grafičko oblikovanje:

Jelena Lugonja

Štampa:

Kontrast štampa

Tiraž:

500

Funded by the Direção-Geral do Livro, dos Arquivos
e das Bibliotecas

Prevod knjige je finansirala Glavna direkcija za knjige, arhive i
biblioteke republike Portugal

REPÚBLICA
PORTUGUESA

CULTURA

DIREÇÃO-GERAL DO LIVRO, DOS ARQUIVOS E
DAS BIBLIOTECAS

LIVRO

Žoze Luis Peišoto

Preveo: Dejan Tiago Stanković

KONTRAST
Beograd, 2017.

KNJIGA VIŠE JESTE KNJIGA MANJE;
PRIBLIŽAVANJE POSLEDNJOJ, KOJA ČEKA
NA VEĆ SAVRŠENOM VRHUNCU.

Hulio Kortasar, Druga obala

1

(1948)

Majka je sinu dala knjigu u ruke.

Kakva misterija. Dečak nije bio u stanju ni da pretpostavi čemu taj predmet služi. Poželeo je da ga pomiriše, ali su vrata ka dvorištu bila otvorena, svetlost je ulazila, napolju je bilo mnogo života. Dečak je imao šest godina, odlutale su mu misli, pažnja mu je popustila, ali knjiga nije prestala da ga zanima, samo je prestao da je posmatra kao predmet i počeo da je sagledava na mnogo apstraktniji način, kao nameru, kao senku jednog čina. Majka ga je pozvala po imenu:

Ilidio.

Dečak, Ilidio, u tom trenutku je pokušavao da pogodi šta to mama hoće, zašto mu je predala knjigu, preveliku za njegove ruke, ne pretešku. Mama ponovo izgovori sinovljevo ime, Ilidio. I boje majke se ponovo složiše pred njim.

Slušaj.

Tu jednostavnu reč, od dva jednostavna sloga, Ilidio je shvatio u potpunosti, čuo ju je i pre nego što je izgovorena, nastavio je da čuje i u tišini koja je nastala posle nje. Glas koji je izgovorio tu reč pripadao je i Ilidiju. Mogao je da ga čuje u glavi kad god poželi. Noću, kad ne bi uspevaio da zaspi, privio bi se uz majku, na toplo, i slušao deliće njenog glasa kako mu, iscepkani, promiču kroz glavu kao šarene konfete. Moguće je da je u jednoj takvoj noći, ili u nekoliko njih, zapazio mirnoću s kojom mu mama govori: slušaj. Postojali su posebni tonovi glasa koje je mama koristila samo za određene reči ili izraze, recimo, kad bi joj dosađivao, govorila mu je: *molim te*, naglašavajući svaki slog, s velikom

tišinom između reči *molim* i reči *te*, sve to uz uzdah na kraju, ili kad bi rekla: *Ma sve ti to fino mačku o rep*, i prasnula u smeh, ili kad bi pitala: *Tebi je do zafrkancije*, kao da peva. Bilo je puno reči koje je Ilidio mogao da prizove u majčinom glasu.

Ilidio je bio gladan. Iz daljine se čulo kvocanje kokoške, iz susednog dvorišta, s one strane zida. Nепrestano kokodakanje, kao da se rastezalo, kao da će svaki čas da utihne, ali nikako da prestane. U tom popodnevnom času činilo se da to kokodakanje širi neki tajanstveni sklad, kao što je komšija povremeno rasuo kukuruznu prekrupu po avliji. Naravno, Ilidio je znao da kokoške jedu i kamenje i da se u izvesnim trenucima bore s glistama, ali da ih na kraju, u neravnopravnom dvoboju, uvek svladaju. To je sve već bio video s vrha drvljanika. Ponekad bi čak razmatrao mogućnost da zagriže glistu. Dok ih je kokoška razvlačila kljunom i kidala, i kad bi im se ukazivala utroba, činile su mu se kao poslastica.

Majka je zaustila da kaže nešto bitno. Mama je bila pričljiva i smešljiva žena. Kad je hteo nešto da joj pokaže, Ilidio bi je pozvao, ona bi došla i pogledala, ali nije prestajala da se smeje i da priča. U tom trenutku, mama je izgovarala reč po reč, kao da ima ograničen broj reči, pa mora pažljivo da ih probere. Bilo je previše tišine. Ilidio je to osećao, ali još nije poznavao reči kojima bi to samom sebi mogao da kaže. To je bilo nešto kao pomeranje sata leti i zimi, kao dani u sedmici, subota, sreda, kao mnoge druge stvari koje je osećao a nije ih poznavao. Ilidio je čekao, imao je šest godina, bio je miran. Mama je rekla:

Nemoj nikad da zaboraviš.

Ilidio je pomislio na vozove. Razlog zbog kojega je mislio na vozove nije bio očigledan. U stvari, bio je potpuna nepoznanica. Mislio je na vozove, na sjaj vozova, a u stvari je osećao nerazumevanje. Imao je oblik magle, taj nedostatak svežeg razumevanja. Prvi put u životu bilo mu je žao što na svetu ima toliko toga što ne razume i pokunju se. A onda je jedna muva naglo promenila pravac leta u vazduhu, pa još jedanput, osim toga, šest godina je

uzrast u kom vam se štošta dogodi po prvi put u životu i to više nego jednom dnevno, i zato se brzo oraspoložio. Stvari koje nije shvatao došle su mu kao vrtoglavica, ali Ilidio je bio jak.

Možda je mislila na kozu: nemoj nikad da zaboraviš da namiriš kozu. Ilidio nije voleo da ga mama šalje da hrani kozu. Kada je bio zauzet pričanjem priča velikom kišobranu, nije voleo da ga prekidaju. Mama bi ponekad izabrala najgori trenutak da ga pozove, recimo kad je bio zadubljen u razmišljanje o nekoj tajni, onda bi se prvo uplašio, a posle razljutio. Ponekad bi se durio nasred ulice. Mama bi se postidela, pa bi mu posle, kod kuće, govorila da narod u varošici nikada nije video tako nevaljalog dečaka. Ilidio bi se naljutio, ali setio se ljudi koji su ga grdili, govorili su, ti, mangupe jedan od zlog oca i još grđe majke. To mu je sećanje vratilo ponos. Bio je mangup, nije bio nevaljao. To uverenje mu je davalo snage da se još malo buni, čak i da viče, ako mu se prohte.

A možda je govorila o domaćim zadacima: nikad ne zaboravi da radiš domaće zadatke. Ilidio nije voleo da radi domaće i nije voleo da mu mama o tome govori kad se vrati iz škole, to ga je nerviralo. U prvom razredu imao je mnogo obaveza. Jeo bi, igrao bi se, mrštio bi se. Mama mu je objašnjavala da će, ako odmah uradi domaće, posle imati slobodnog vremena. E tad bi se Ilidio naljutio. Onda bi mama podigla glas da bi ga podsetila na drugu decu koja da bi jela moraju da rade, da pomažu u polju. Ilidio je poznavao takvu decu, ali nije hteo da sluša o njima, i uvredio bi se. Tako bi mami preostajalo ili da nastavi razgovor, doduše bez rezultata, ili da ga pusti na miru. U tim situacijama, popodneva bi prolazila spora i ogromna, ili bi prošla za čas – samo što bi započela a već bi bila pri kraju, i već bi prošla. Sledećeg jutra Ilidio bi otišao u školu bez urađenog domaćeg. Časna sestra bi ga uhvatila ili ne. Ako bi ga uhvatila, kaznila bi ga ili ga ne bi kaznila. Dok mu je udarala packe lenjirom, nije plakao. Bio je poznat po tome. Ispružio bi desni dlan i čekao. Dok mu je lupala packe, časna sestra mu je pretela, vređala ga, brojala bi udarce kako bi

joj se prohtelo, lenjir je sekući vazduh fijukao čistim i suvim zvukom, a ona bi ga udarala po kostima svom snagom. I nije plakao. Zacrveneo bi se, širio bi nozdrve da udahne vazduh, grizao bi usne, ali plakao nije nikad.

Ne, nije bilo razloga da mama govori o domaćim zadacima. Možda je govorila o pranju ruku: nikad ne zaboravi da opereš ruke. Ili je možda govorila o soli: i nemoj nikad da zaboraviš so. Ali nije bilo razloga da mu mama govori o soli. Ilidio je znao da je mama mogla da misli na sve: nikad ne zaboravi na sve. Ali Ilidio je imao šest godina i nije hteo ni da razmišlja o toj mogućnosti, to mu je već bilo previše.

Maj. Napokon, maj. Vreme je napokon stalo da se rasteže. Samo jedan kratak teorijski osvrt: neki su pokreti mogući tek kada počne proleće. Telo zimi zaboravi pokrete, skupi se, otvrdne kao drvo. U maju, pak, telo počne da se priseća tih pokreta, da ih ponovo uči i da tako ponovo otkriva svoju istinsku prirodu. Zato se govori o ponovnom rađanju u proleće, zato se ljudi zaljubljuju i zato biljke rastu. Ti pokreti su jednostavni, svako ih poznaje. Kad ih činimo, pretvaraju se u mnoštvo sekvenci od kojih se na kraju upali sunce.

Mama je znala šta joj je bilo činiti. U to ju je uverio glas s kojim je razgovarala kada je bila sama. I, naravno, život. Mama je takođe razgovarala sa životom. Zatvorila bi ulazna vrata, stavila ključ na prazan sto, ušla u sobu, začuo bi se zvuk otvaranja i zatvaranja ladice na noćnom ormariću, izašla bi iz sobe, uzela putnu torbu, načinila tri koraka, tok, tok, tok, i otvorila vrata.

Idemo.

Ilidio je ustao sa stoličice, prošao pored ugašenog ognjišta, stavio knjigu pod ruku, uzeo torbu, i onda su krenuli.

Polako su silazili, pažljivo gazeći kaldrmu strme ulice. Majka i sin, natovareni torbama, odeveni u novo, jedva su održavali ravnotežu. S vrha padine, u daljini se videla varošica, i u pozadini dugačke njive. Možda bi na tom mestu ptici trebalo samo da raširi krila i da se otisne, pa da, iznad ravnica, sklizne prema horizontu. Mama i sin nisu mogli, imali su tesne cipele.

Varošica se odmarala u hladu. Još malo pa će se narod vratiti iz polja, ulice će se ispuniti muškarcima i ženama prašnjavih obraza. I pre i posle tog žarkog časa bilo je trenutaka kada se ovo mesto ispuni ljudima, ali dok su se Ilidio i mama spuštali niz padinu, varošica je odmarala i samo se čulo, tamo u daljini, kako čekić, u ustaljenom ritmu, udara po dletu. Tako, zaboden u vazduh iznad varošice, taj je zvuk bio tužan kao kad umre vrabac.

Zidar je radio na terasi kuće gospođe Milu. Prema njegovoj proceni, do kraja dana završiće sitne poslove zbog kojih je pozvan i za koje su mu, bez ičije pomoći, bile potrebne dve nedelje rada. Zidar koji je otvorio rupu u zidu na terasi kuće gospođe Milu zvao se Žozue. Bio je mlad, imao je trideset osam godina. Zidar se udario po prstu čekićem, dleto mu je palo pred noge, lice mu se zgrčilo. Dunuo je u prst, pfff; a onda je snažno pljunuo da zaboravi. U tom času prestao je vetar.

Dug i spor luk.

Dole, pljuvačka je pljusnula nasred kamenog pločnika, gde je ostala da se osuši ili da bude zaboravljena. Žozue je ušao u kuću i zato nije video kad su se trenutak kasnije u dnu ulice, na tom istom pločniku, ukazale siluete majke i sina. Išli su natovareni torbama, to se videlo iz daljine. Nije se mogla razaznati boja njihove odeće, majčina suknja možda je bila siva ili crna, smeđa sinovljeva jakna mogla je biti bilo koje tamne boje. Majka je na glavi imala vezanu maramu. Ponekad bi jednom rukom gurnula kosu s čela, a drugom povukla maramu. Ilidio je poznavao taj pokret.

Vreme je bilo gotovo tačno. Daleko, tamo na groblju, zazvoniće zvona. Vreme je bilo čisto poput povetarca koji se dizao. Majka i sin nisu hodali brzo, ali su se približavali. Prošli su pokraj kapije gospođe Milu, ispod terase na kojoj više nije bilo nikoga. Majka je nosila dve torbe, ali se držala pravo. Hodala je uspravna i ozbiljna. Majčine oči, sinovljeve oči. Slike su se, zbog tišine, možda maglile.

Stigli su do mesta gde je zid kuće gospođe Milu zaobljen, skrenuli u ulicu naniže, prema česmi, i nastavili dalje. Majka je

spustila torbe i sagla prema Ilidiju. Telo joj je, tako nagnuto, izgledalo vitko u odeći. Majka je imala tanke obrve. Namestila je sinu kragnu od košulje. Prešla mu je dlanovima po reverima kaputića, kao četkom, čisteći je ni od čega. Uzela mu je koferče i spustila ga na kamenu klupu pokraj česme. Uzela mu je knjigu koju je nosio pod rukom i stavila je na koferčić. Držeći ga za ramena, još jednom ga je ćutke pogledala. Tišina je prošla. Majci se povratio glas:

Ostani ovde, ne mrdaj nigde.

Ilidio je bio sposoban da razume i poslušna majčine jednostavne naredbe.

Čekaj ovde.

Nije odgovorio. Hteo je da vidi šta će se dogoditi. Proteklih nedelju dana, mama je bila ozbiljna, ćutljiva, Ilidio je nije razumeo. Pored njega samo voda iz česme.

Majčin pogled bio je zaustavljen na sinovljevim očima sve dok joj se telo nije okrenulo i udaljilo, i vratilo se odakle je došlo. Ilidio je razmišljao o nečemu, možda o pticama koje su se pred njim zavlčile u lišće bršljana koji je prekrivao vrh zida oko kuće gospođe Milu; o prolećnim pticama. O krilima ili lišću. I bez napora čuo je majčine korake kako se udaljavaju dok nisu postali samo ostatak zvuka. Samo osećaj. Kad mu se učinilo da je već prošlo mnogo vremena a da nije promrdao noge, s rukama na leđima, nagao se napred da vidi majku tamo daleko, tamo daleko, kako se sve više udaljava, bila je to njegova mama, a onda je, jaoj, nestala, zamakla je za ugao. Ilidio vrati telo u prvobitni položaj. Daleko, tamo na groblju, crkvena zvona su udarala sedam popodne. Tačno vreme se razleglo po varošici. Sa svojih šest godina Ilidio je dobro znao da zvuk zvona ispred crkve prekida razgovor i misli.

Gušter se peo uza zid. Ispred njega, na nekoliko metara, nalazio se zid gospođe Milu, zagrnut jorganom od bršljana, tamnozelenih listova, skoro crnih. Desno mu je bila nova česma s tri pipe iz kojih je teklo dosta vode, i mali rezervoar s mermernom ograndom, ženama do kolena, Ilidiju skoro do pojasa. Imao je

okrugle žljebove podno mlazova, da se tu stave vedra. Tri česme, s njegove desne strane, virile su iz okrećenog zida sa čije su druge strane bili valovi, gde je narod mogao da napaja stoku, a malo dalje, pod nadstrešnicom, korita za pranje veša. Nalevo, zemljani putić je vodio do ulice gde je kuća gospođe Milu, pa odatle sve do centra varošice. Iza njega nalazio se zid uz koji se peo gušter, a iza zida bašte. Sve to, voda, bašte, kreč, stapalo se s predvečerjem i pretvaralo u povetarac koji je mirisao na čisto nebo. Kad bi udisao, Ilidio je osećao neku vrstu sreće. Osećao je da će se nešto promeniti. U međuvremenu, samo udaljeno struganje cvrčaka, dlanovi položeni na zid još mlak od popodnevnog sunca, i voda voda voda.

Ilidio je ogladneo. Prošle su žene s korpama rublja za pranje. Pogledale su ga i nisu rekle ništa. Malo zatim začulo se pljuškanje vode i odjek njihovog zvonkog smeha. Govor im je zvučao kao zavijanje, zakeranje ili kuknjava, a zatim smeh. Bile su bučne. Prakljačama su tukle po vodi. Prošao je i jedan čovek, nezgrapnan, grbav, krivonog. Imao je staru kosu, vukao magaricu umornih očiju. Dva krupna smeđa oka. Taj umor nosio je tugu. Ilidijev umor bio je drugačiji. Kako se dan smrkavao Ilidio je postajao sve nestrpljiviji i ljuci. Stari čovek se nije dugo zadržao. Kad se magarica napila, dok su se pripremali za uspon i dok je zgužvanom maramicom brisao lice, upitao je:

Čiji si ti, sine?

Ilidio je rekao mamino ime.

Čiji?

Ponovio je mamino ime. Čovek se zaustavio, počeo da računati u glavi, da preračunava, i odjednom shvatio. A zatim je, kao da Ilidija nije bilo, nastavio uzbrdo zemljanim putem za svojom magaricom, koja je bila pomirena sa sudbinom.

U tišini, u prostoru neposredno oko sebe, Ilidio je još uvek čekao. Predvečerje je iščezavalo, oblici više nisu imali senku i polako su menjali boju, pretvarajući se i sami u senke. Ilidio je bio gladan i poželeo je da popije vode, jer nije bio upućen u

istoriju česme. A onda je, na trenutak, pomislio da će mama, kada se vrati, primetiti da se pomerao s mesta i da će se naljutiti. Nije se bojao, ali je hteo da izbegne scenu, tim pre što su žene već završile s pranjem, ocedile rublje i čutke su se uspinjale s teškim korpama na glavama, šireći miris vešplava dok su gazile papučama po suvoj zemlji.

I nije bila skoro noć, bila je baš noć. Još je opstajala poslednja uspomena na suton, ali noć je već bila tu. Zvono nije prestajalo otkucavati sate. Ilidio je u sebi vrteo pitanja. Pio je vode. Ispruženog vrata osetilo je kako mu curi pokraj usta i niz bradu. Voda je bila prohladna i punila ga je. Gde li je mama? Zašto nije došla po njega? Ilidio se ljutio zbog tih pitanja. Mama je njega znala da grdi zbog mnogo sitnijih stvari. Kada dođe, kazniće i on nju.

Bilo je mnogo cvrčaka oko česme. Zvezdano nebo kao polje prepuno rupa gde žive cvrčci. Ilidio je znao da je vreme negde između večere i kreveta. Bio je gladan, ali sećao se kako je sedeo na podu, kako se igrao kalemima konca i slušao majku koja mu je nešto pričala, komentarisala nešto i smejala se. Kalemi su se kotrljali duž ivica pohabanih kamenih ploča poda. Mama je stalno šila; naprstak, odblesak na vrhu igle, razvučen konac, verovatno je gorela vatra, lonac u kraju ognjišta, voda uvek vrela, ključala. Posle tog sećanja pomislio je da mami, kad dođe, možda ipak neće ništa da kaže. Samo će joj potrčati u susret i zagrliti je. Ali kad bi pogledao oko sebe odmah je pomislio da ipak neće. Imao je svašta nešto ljuto da joj kaže, kad mama dođe.

Posle je počeo da zadržava dah. Zarekao se da neće disati dok mama ne bude došla. To bi bila odlična fora, ali nije imao dovoljno daha. Umorio se od gledanja tamo odakle bi ona mogla da se pojavi, ali nije video ništa, nikakvu promenu, nikoga. Posle nekog vremena osetio je kako ga nešto žiga, probolo bi ga i onda se proširilo. Bolelo je. Lepa odeća, spakovana torba, knjiga, pitanja bez odgovora. Pomislio je da je najbolje da se sâm vrati kući. Možda ga mama već čeka tamo, zabrinuta. Ali pomislio je i na zaključanu kapiju po noći, i kao da mu se ukazala slika iz

noćne more. Ostani ovde, ne mrdaj odavde, čekaj tu. Poznao je majčin glas.

Dok je piškio, rasplakao se. Bilo je to dete od šest godina, u noći, na zemljanom putu, dete koji piški i plače. Rasplakao se dok je piškio, nedostajalo mu je da ga mama pita: je l' gotovo? Tako bi ga pitala ujutru, kad se probude i kad bi ga pratila u dvorište. Tada bi ga koza gledala kako piški. Bila je to mlada koza i sve ju je zanimalo, volela je da gura stvari njuškom i rogovima. Gde je koza? Nije je video u dvorištu pred polazak. Beznačajna zagonetka.

Celo mesto je spavalo. Ništa nije remetilo noć. Setio se da pozove majku. Glas mu je ispao neutešan, dečji, i ponovo je morao da se rasplače. Pomislio je na mnoge stvari i s vremenom osetio kako se smanjio, postao manji od kamenčića, zrnca prašine. Strah mu je ledio uši, vrh nosa, ruke, kolena i stopala. Nije mu polazilo za rukom da izađe iz vremena. Zatvorio bi oči, a onda bi osetio nalet straha i opet bi ih naglo otvorio.

U zoru, kad je Žozue trčeći sišao do česme, spotičući se u razvezanim čizmama i šutirajući kamenje. Ilidio se nije ni pomerio kada ga je video. Nije reagovao ni na njegove reči:

Zakasnio sam. Mislio sam da je tek danas. Nisam se setio. Da si me video malopre, kako sam skočio iz kreveta kada sam shvatio da je bilo za juče.

Sav zadihana, zidar je uzeo torbu i knjigu. Hteo je da uzme Ilidija za ruku, ali ga je samo uhvatio za rukav i krenuo: prvi, drugi, treći korak. Ilidio ga je pratio, pratio bi bilo koga bilo kuda. Jutro je bilo tečno, boje sačinjene od pare, a Žozue nije prestajao da drobi:

Znao sam da je bilo za juče, ali u sredu mi se učinilo da je još uvek utorak, ceo dan sam tako mislio, tako sam i legao u sredu, preračunao sam se za dan. Da je bio petak, odmah bih shvatio. Petkom se kod gospođe Milu peče patka. Miriše.

Ilidio je posmatrao prazne ulice, još uvek rosnu zemlju, uglancan kamen. Zamišljao je mamu kako dolazi i uvek bi se na

kraju razočarao. Ilidio je slabo poznavao taj deo mesta. Zvali su ga Sveti Jovan, u njemu je bila Ulica Svetog Jovana, koja se završavala u njivama, i Kapela Svetog Jovana. Pred vratima kuće s koje se ljuštio kreč, zidar je počeo da prebira po svežnju ključeva. Izabrao je jedan, kao da je drugačiji od ostalih, i njime otključao vrata. Ilidio je ušao. Osetio je hladan i čudan miris, slankast, svuda, u svim ćoškovima. Tražeći, pogledao je čak u grede nad glavom, ušao u veću sobu i izašao trčeći, ušao u manju sobu, jedinu prostoriju koja je preostala, i izašao bez duše. Poverovao je da nikada više neće videti majku. Da bi ga oraspoložio, Žozue ga je pitao:

Jesi li bio u dvorištu?

Ilidio se opet ponadao. Poleteo je, koracima koji ne dodiruju tlo izašao je na dvorište i na trenutak nepomično zastao na dnevnom svetlu.

U tom nepoznatom dvorištu bila je koza vezana za stablo narandže i gledala ga je.

Ilidio je polako iskoračio, ali nešto se u njemu zaustavilo i potonulo. Zagrlivši kozu, osetio je istovremeno i utehu i bol. Mama je dolazila i ostavila mu je kozu. Mama je bila u tom nepoznatom dvorištu, i ta ga je pomisao i tešila i bolela, pogotovo bolela. Mali mangup koji je imao izlive besa, koji je dobijao packe lenjirom, koji se ljutio, ostao je tako, ležeći na podu, grleći kozu i plačući. Bio je to dečkić koji je izgubio majku. Nesvesna situacije koza je, isplaženog jezika, meketala. Žozue se pojavio na vratima dvorišta, ne znajući šta da učini ili kaže. Godinu dana kasnije njih dvojica će pojesti najbolje komade te koze u čorbi.

(ČESMA)

Ako se ne računaju bunari, to je bila treća česma u varošici. Ostale dve jedva da su namirivale potrebe naroda, ali ova nova česma izbačena je iz upotrebe onoga dana kad je, nekakvom neobjašnjivom podzemnom zabunom došlo do pometnje u kanalizaciji pa je iz nje umesto vode počelo da teče ono iz septičke jame gospođe Milu. Da, ono iz septičke jame gospođe Milu.

U berbernici su se bistrila mišljenja raznih stručnjaka za bunare i cevovode. Problemu se pristupilo ozbiljno. Setimo se samo, onih mučenika koji su, zbog sumraka ili zapušenog nosa shvatili šta nose u kofi tek kad su stigli kući. Od tada pa nadalje, uprkos potpisanim garancijama nadležnih vlasti, samo oni najnemarniji koristili su vodu iz te česme.

Ali, nije oduvek bilo tako. U prvim mesecima nove česme, silne su se žene tu okupljale i prilazile slavinama sitnim koracima, gurkale se laktovima, otvarale put da puste onu što izlazi s punom testijom ili krčagom. A ona bi, kad se udalji od reda za vodu, podizala vrč i stavljala ga na vrh glave, na presavijen komad tkanine, i odlazila, sada visoka, kao vrlo uspravan div s glinenom glavom. Pokraj česme, kad bi žene pomerale ćupove i testije ispod slavina, prskala bi voda i kvasila tlo i njihova bela stopala.

(1953.)

Žozue je koristio samo svoje noževe.

Nosio ih je u ruci, spakovane u platnenu navlaku. Bili su dobro naoštreni o kremen koji je držao pored sudopere. Žozue je bio mršav i telo mu je lako prolazilo kroz vazduh. Kretao se kao

da bi to martovsko jutro moglo da se završi svaki čas. Nazivao je dobar dan ljudima koji su se pojavljivali i nestajali. Pozadi ga je sitnijim ali mnogobrojnijim koracima pratio Ilidio. Žozue je usporio kada su se približili kapiji nove česme. Zaustavio se.

A da bacimo pogled?

Dečak je zlovoljno odmahnuo glavom.

Je l' ti to zbog onoga dana kada me gospođa Milu nije platila?

Ilidio je ljutito prekrstio ruke, gledao u stranu i nije rekao ništa.

Kada bi morali da spomenu dan kada je Ilidijeva mama otišla, govorili su o danu kad gospođa Milu nije platila zidar. Nije bilo baš tako, gospođa Milu jeste platila nadnicu zidar, ali posle toliko godina istinitost te priče više nikoga nije zanimala. Pogotovo ne Ilidija. Ono što ga je zanimalo i što je u njemu preostalo posle toliko vremena, bila je odlučnost da više nikad ne ode do nove česme. Uz veliku žrtvu otišao je onamo dva puta, oba puta da učini zidar i oba puta vratio se odande slab kao detence. Ali Žozue je stalno navaljivao. S jedne strane bilo mu je drago što je Ilidio hrabar, a s druge strane, što je bilo važnije, želeo je da obojica mogu da se dive novoj česmi, njegovoj diki.

Ilidio je loše prošao u drugom razredu. Ne zbog nesposobnosti, nego zbog vetra. Ilidijev život bio je prepolovljen onim danom kada gospođa Milu nije platila zidar. Pre toga dana bile su godine kad je bio premali da bi se sećao, godine guste magle, gde je zamišljao događaje. Utapajući se u tu maglu i izlazeći iz nje, pomaljalo se njegovo prvo sećanje, mama mu u dvorištu pruža breskvu. Za tim sećanjem došla su i druga koja nisu bila prva samo zato što nisu imala datum. Ilidio se sećao kako je uveče bio kod kuće s mamom, ili se prisećao njenog glasa ujutru, nekih stvari koje je govorila, njenog lika. Zatim bi se prisetio još koječega. Sve do onog dana kada gospođa Milu nije platila zidar. Od tog dana, sećao se svega. Verovao je da može da se seti svakog časa svakog dana u poslednjih pet godina. Bilo je to gusto vreme, a počelo je onog jutra kada je, pošto je pustio kozu iz zagrlja-